

DOI: 10.33663/0869-2491-2024-35-822-830

УДК 340.1

В. П. ІВАНОВ,
аспірант Інституту держави і права
імені В. М. Корецького НАН України*
ORCID: 0009-0005-6687-3749

ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «ЗЛОВЖИВАННЯ ПРАВОМ»

Актуальність дослідження пов'язана із дискусійністю наукових позицій щодо трактування сутності поняття «зловживання правом» і відсутністю вичерпної класифікації його ознак. У статті виокремлено основні сутнісні ознаки правової природи поняття «зловживання правом», серед яких виділено суспільну шкідливість та неправомірність поведінки, балансування на межі правомірності та неправомірності, транзитивність поведінки та мету.

Розглядається проблема зловживання правом, яка виникає під час реалізації суб'єктивних прав одним учасником відносин та може призводити до шкоди іншим учасникам. Досліджено різні аспекти цього явища, зокрема в контексті цивільного, господарського та кримінального права. Дискутується можливість переходу зловживання правом до категорії правопорушення, а також вказується на необхідності подальших досліджень у цій сфері з аналізу суб'єктивної сторони зловживання правом з позицій теорії держави і права. Розроблено авторський підхід до трактування зазначеного феномену, який враховує орієнтир на положення більшості зазначених вище ознак.

Ключові слова: зловживання, право, суспільна шкідливість, неправомірність, довірливий розсуд, правові норми.

Ivanov Vadym. To the definitions of the concept of abuse of rights

The study's relevance is related to the controversial scientific positions regarding the interpretation of the essence of the concept of «abuse of rights» and the lack of an exhaustive classification of its features. The article identifies the main essential features of the legal nature of the concept of «abuse of rights», among which are social harm and unlawfulness of behaviour; balancing on the edge of lawfulness and unlawfulness, transitivity of behaviour and purpose.

The article examines the problem of abuse of rights which arises while exercising subjective rights by one party to relations and may cause harm to other parties. The author examines various aspects of this phenomenon, in the context of civil, commercial, and criminal law. The possibility of transferring the abuse of a right to the category of an offence is being discussed and points out the need for further research to analyse the subjective side of abuse of rights from the standpoint of the theory of

state and law. The author's approach to the interpretation of this phenomenon is developed, which considers the focus on the provisions of most of the above features.

Key words: abuse of rights, social harmfulness, illegality, borderline legal behavior, transitive behavior, legal norms.

Постановка проблеми. Проблема зловживання правом виникає тоді, коли один учасник приватноправових відносин, реалізуючи свої суб'єктивні права, завдає шкоди правам інших учасників. З часом ця юридична конструкція стала широко використовуватися не лише у приватноправових, а й у публічно-правових відносинах, у яких однією зі сторін є посадова особа. Основні аспекти зловживання правом протягом тривалого часу вивчаються представниками цивільно-правової науки, однак науковцям досі не вдалося досягти консенсусу щодо багатьох ключових аспектів цього поняття. Зокрема, не сформульовано загальноприйнятого підходу до визначення сутності досліджуваного явища, його ознак та наслідків. Крім цивільно-правових досліджень, існують окремі розвідки щодо цього питання у господарському та кримінальному праві.

Отже, на нинішньому етапі сформовано певні напрацювання з проблематики зловживання правом, однак вони залишаються фрагментарними, що ставить під сумнів їхню повноту і вичерпність. Тому виникає необхідність розроблення уніфікованого підходу до цього питання. Саме тому розробка теоретико-категоріального апарату та визначення сутності поняття «зловживання правом» є важливою передумовою для подальших досліджень правової природи цього явища. Окрім того, важливим є виявлення і систематизація основних ознак поняття «зловживання правом» та формулювання його визначення, що і є метою нашого дослідження.

Для реалізації цієї мети необхідно виділити й охарактеризувати підходи до визначення досліджуваного поняття, у межах яких встановити його ознаки та визначити сутність зазначеного поняття з урахуванням виокремлених ознак.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед наукових досліджень цієї проблематики варто виокремити праці як теоретиків права, так і представників галузевих юридичних наук, серед яких: О. Андрушко, Д. Бакаєв, М. Бару, Н. Буроменська, Ф. Веніславський, М. Генюк, Ю. Жорнокуй, С. Зайцева, Б. Карнаух, К. Кожан, Т. Поляський, В. Резнікова, О. Рогач, С. Серьогін, І. Спасибо-Фатєєва, М. Хміль та інші вчені, у тому числі зарубіжні, зокрема: М. Байєрс, В. Болгар, Г. Кліч, Е. Конант, Л. Кора, Т. Літає, К. Мінгам, Дж. Перілло, М. Планіоль, Е. Рейд, М. Шоу та ін. Однак, незважаючи на значний дослідницький інтерес, проблема зловживання правом на сьогодні залишається актуальною.

Виклад основного матеріалу. Підхід, що базується на визначенні сутності поняття «зловживання правом» у контексті його виникнення в умовах порушення суспільно значущих інтересів (суб'єктивний підхід), акцентує

* Ivanov Vadym, Postgraduate Student of Koretsky Institute of State and Law of the NAS of Ukraine

увагу на суспільну шкідливість таких дій. Згідно з цим підходом зловживання правом виникає, коли особа свідомо використовує його в спосіб, що призводить до шкоди або порушення суспільних інтересів, або в інший спосіб завдає недопустимі наслідки для суспільства чи інших суб'єктів правовідносин. Отже, виявляються випадки, коли дії особи порушують загальний інтерес чи завдають шкоди суспільству, що дає змогу визначити зловживання правом як негативне явище, яке потребує уваги, заходів контролю, уникнення або запобігання.

У площині такого підходу слід відмітити позицію М. Баєрса, на думку якого, зловживання правом визнається таким явищем тоді, коли використання індивідуального права завдає шкоди інтересам суспільства. Автор зауважує, що зловживання правом відіграє важливу роль у розрізі певних обмежувальних контекстів, оскільки, висуваючи певні обмеження, воно забезпечує дотримання окремих аспектів індивідуального права в умовах змін (або незмінності) законодавства, сприяючи поширенню правового контролю на нерегульовані сфери¹. Так, вказуючи на сприяння правовому контролю через переважання індивідуального права, автор має на увазі можливість внесення певних змін до окремих правових норм з метою усунення існуючих прогалин або двозначностей. Це може включати в себе удосконалення тексту законів або встановлення нових правил, які забезпечують більш ефективний контроль за використанням права та запобігання можливим випадкам зловживання правом. Такий підхід сприяє підвищенню рівня законності та захисту інтересів суспільства.

Н. Буроменська, характеризуючи сутність цього поняття, також наголошує на його суспільній шкідливості. Авторка розглядає зазначене поняття як соціально-правовий феномен, пов'язаний з тим, що суб'єкти правовідносин демонструють певні поведінкові відхилення, які впливають на заподіяння шкоди особистим (та/або суспільним) інтересам третіх осіб, і за певних умов із тим, що така поведінка повинна супроводжуватись окремими ознаками правопорушення². Відповідно увага акцентується на тому, що в межах орієнтації на індивідуальні права можуть виникати певні поведінкові відхилення, які впливають на суспільно значущі інтереси. Це означає, що в процесі захисту індивідуальних прав можуть виникати ситуації, коли дії суб'єкта порушують чи завдають шкоди загальним суспільним інтересам. Такі випадки потребують уваги й втручання для забезпечення балансу між правами та інтересами окремих осіб і загальними потребами суспільства.

К. Кожан зазначає, що зловживання правом охоплює всі випадки поведінки, що суперечить положенням принципів суспільного співіснування та соціально-економічному призначенню права, незалежно від того, чи окремі правові норми лише посилаються на такі положення, чи безпосередньо вводять їх у свій зміст³. Тобто дослідник зауважує, що порушення суспільно значущих принципів і засад (у тому числі окремих із них) є передумовою віднесення досліджуваних дій до таких, що визначаються як «зловживання пра-

вом». Варто звернути увагу, що К. Кожан при визначенні досліджуваного терміна керується змістом Цивільного кодексу Польщі, в якому, на відміну від цивільного законодавства України, міститься чітке трактування сутності поняття «зловживання правом». Зокрема, у ст. 5 Цивільного кодексу Польщі встановлено, що зловживання правом є способом поведінки, яка суперечить соціально-економічній меті права або принципам соціального співіснування, і дії або бездіяльність управнених осіб, пов'язані з ними, не вважаються реалізацією права й не захищаються⁴. Відповідно, якщо керуватись змістом цивільного законодавства Польщі, можна констатувати, що польський законодавець встановлює, що дії осіб щодо зловживання правом не підлягають захисту на рівні держави. Такий підхід сприяє забезпеченню законності і запобігання можливих випадків зловживання правом.

Г. Кліч, поділяючи такий підхід, визначаючи правову природу та характеризуючи поняття «зловживання правом», доводить, що це комплекс способів поведінки, дій, які не підпадають під сферу застосування права, оскільки вони суперечать загальним положенням принципів соціального співіснування та соціально-економічної мети права, але не є такими, що передбачають вчинення протиправності. До того ж принципи суспільного співіснування, яким можуть суперечити ті або інші дії, що кваліфікуються як зловживання правом, мають неправовий характер і пов'язані з належною з етичної точки зору, поведінкою суб'єктів цивільного права. Ці принципи часто збігатимуться з чинними законодавчими положеннями, що, однак, лише доводить, що конкретні правові норми визначають суспільно схвалені правила поведінки. Особливістю принципів соціального співіснування є їх мінливість у часі, оскільки вони завжди відповідають актуальним стандартам, які функціонують у суспільстві. З цієї причини кодифікація таких принципів неможлива. Однак гнучкість принципів соціального співіснування, безсумнівно, підвищує їх корисність. Автор зазначає, що, встановлюючи зловживання правом, немає необхідності посилатися на конкретний принцип, який було порушено, оскільки зазначені положення (заходи) соціального співіснування доповнюють один одного та створюють критерій єдиного характеру⁵. Зауважуємо, що змінюваність принципів соціального співіснування, яку підкреслює дослідник, є однією з умов, яка ускладнює пряме визнання зловживання правом якості неправомірної поведінки.

Тому також заслуговує на увагу дослідження зазначеного феномену з позицій неправомірної поведінки, яка визначає його правову природу. У кримінальному та цивільному праві існують дискусії щодо допустимості аналізу зловживання правом через неправомірність поведінки. А саме, як наголошує М. Генюк, під час порівняння досліджуваного феномену із феноменом правопорушень потрібно відмітити, що зловживання правом може порушувати межі реалізації прав, але не впливати на порушення заборон, встановлених у його нормах. Авторка зазначає, що у випадку зловживання правом особи не вдаються до протиправних вчинків (відбувається поведінка в межах правово-

го поля), також не порушуються закони при вчиненні певних діянь, які реалізуються згідно з нормами законодавства⁶. Відповідно дослідниця вказує, що обставини, які можна кваліфікувати як такі, що характеризують зловживання правом, не можуть розглядатись як протиправні.

О. Андрушко, підтримуючи підхід щодо зіставлення зловживання правом із явищем неправомірної поведінки, визначає його в якості окремого виду (форми) правопорушень. При цьому автор, на нашу думку, допускає заперечення власного припущення щодо можливості трактування зловживання правом у якості протиправної поведінки, вказуючи, що в юридичному процесі використовується орієнтир на загальний механізм визначення протиправних дій, і що підставою віднесення цього явища до протиправних виступає законодавча невизначеність цього питання. Відповідно, якщо зловживання правом не передбачає порушення норм законодавства, то немає підстав віднесення його до категорії протиправних⁷.

З огляду на це важливим є дослідження зловживання правом як правової категорії в аспекті її балансування на межі правомірності та неправомірності, що можна розглядати як ознаку межової правової поведінки.

Зокрема, О. Ганьба звертає увагу, що зловживання правом є поведінкою з певними так званими межовими характеристиками, яка сформована в площині неправомірної поведінки (правопорушень) і правомірної поведінки. Дослідник справедливо наголошує на тому, що це явище не може бути віднесено до категорії правомірних, оскільки не має властивостей суспільної значущості, не може приносити користі державі, суспільству, особам. Крім того, зловживання правом не може напряду бути визначене як правопорушення, оскільки при його реалізації не порушуються норми об'єктивного права. Додатково автор наголошує, що даний феномен повинен розглядатись як окремий тип правової поведінки, оскільки в його структурі відсутній склад неправомірної поведінки (відсутні прямі порушення дозволів, які передбачені нормами об'єктивного права, та які формують склад правопорушень), також відсутній склад правомірної поведінки (відсутні елементи суспільно значущої поведінки)⁸. Автор підкреслює, що зловживання правом пов'язане з можливістю переходу до категорії правопорушень. У цьому випадку, на нашу думку, зловживання правом може розглядатись як транзитивна поведінка.

Окрема група дослідників аналізує широту меж неврегульованості певних відносин у тій або іншій галузі права, а також межі довільного розсуду, які передбачені правовими нормами. Зокрема, Д. Бакаєв вказує, що показник широти меж довільного розсуду, передбаченого правовими нормами, є індикатором виникнення зловживання правом⁹. На нашу думку, увага науковців, які є прихильниками такого підходу, щодо відсутності врегульованості тих або інших суспільних відносин через можливість застосування довільного розсуду, зумовлена також припущенням щодо перспективи транзитивної поведінки, яка може вплинути на виникнення правопорушень.

Тож необхідно відмітити підхід до визначення сутності поняття «зловживання правом» у контексті його цільового призначення. Зокрема, Л. Кора під зловживанням правом розуміє будь-який прояв поведінки учасника кримінального процесу, що набуває форми дії чи бездіяльності щодо вчинення певної процесуальної дії у спосіб, який суперечить самій меті розвитку цього правового інституту (кримінального процесуального права). Дослідник зазначає, що з теоретико-правової точки зору про зловживання правом у кримінальному процесі можна говорити лише тоді, коли співвідношення між нормою та належним зразком поведінки учасника судового процесу зводиться до виходу за межі дозволеного цією нормою, при цьому не відбувається правопорушення, оскільки воно не кодифіковане¹⁰. Л. Кора відмічає, що зловживання правом є станом речей, який, незважаючи на належне вчинення допустимої процесуальної дії, здійснюється всупереч меті правових норм, унаслідок чого спричиняються негативні наслідки в інтересах однієї з конкуруючих сторін процесу. Зазначаємо, що автор також розглядає зазначений феномен у площині межової правової поведінки, коли дії або бездіяльність відбуваються на межі правомірності та неправомірності.

В. Резнікова, підтримуючи такий підхід, стверджує, що досліджуваний феномен є вольовою та усвідомленою діяльністю (діями) суб'єктів щодо недобросовісного здійснення своїх суб'єктивних прав не за їх призначенням, яке зумовлює виникнення шкоди особистим та/або суспільним інтересам третіх осіб, або впливає на появу реальних загроз їх появи за умов формальної правомірності таких дій¹¹. Відповідно авторка звертається як до цільової ознаки (вказівка на те, що зловживанням правом є вольовою та усвідомленою діяльністю (діями) суб'єктів щодо недобросовісного здійснення своїх суб'єктивних прав не за їх призначенням), так і до ознаки суспільної шкідливості (акцент на тому, що досліджувані дії (поведінка) є передумовою виникнення шкоди особистим та/або суспільним інтересам третіх осіб або впливає на загрозу їх появи).

У роботі Г. Свириденко, як і в дослідженні В. Резнікової, сутність зазначеного поняття розглядається в контексті врахування двох зазначених вище ознак¹². Зокрема, відмічається соціальна шкідливість зловживання правом, яка піддається засудженню з боку суспільства, держави, хоча на формальному рівні в більшості ситуацій вказані дії не порушують норм права.

Отже, з огляду на існуючі концептуальні підходи до сутності досліджуваного поняття, зловживання правом є способами поведінки (дій або бездіяльності), які не підпадають під регулювання правовими нормами відповідних галузей права, реалізуються всупереч суспільно значущим принципам, меті права та інтересам третіх осіб, перебуваючи на межі правомірності та неправомірності, не порушуючи останньої, і пов'язані зі здійсненням учасниками правовідносин власних суб'єктивних прав¹³.

Висновки. Проведене дослідження дає змогу виокремити основні сутнісні ознаки поняття зловживання правом, серед яких: суспільна шкідли-

вість і неправомірність поведінки, балансування на межі правомірності та неправомірності, транзитивність поведінки, мета. З огляду на вказане запропоновано авторський підхід до визначення, згідно з яким під зловживанням правом слід розглядати способи поведінки (дій або бездіяльності), які не підпадають під регулювання правовими нормами відповідних галузей права, реалізуються всупереч суспільно значущим принципам, меті права та інтересам третіх осіб, перебуваючи на межі правомірності та неправомірності, не порушуючи останньої, і пов'язані зі здійсненням учасниками правовідносин власних суб'єктивних прав. При цьому зловживання правом слід віднести до окремої поведінкової категорії, яка виникає у так званій межовій площині. Дискусійним видається підхід щодо ймовірності транзитивного переходу правової категорії зловживання правом у категорії правопорушення без ідентифікації порушення відповідних норм права. Подальші наукові розвідки в цій сфері, на нашу думку, можуть бути сконцентровані на аналізі суб'єктивної сторони зловживання правом з позиції теорії держави і права.

1. Byers M. Abuse of Rights: an Old Principle, a New Age. *McGill Law Journal*. 2002. Vol. 47. No. 2. P. 389–431. 2. Буromенська Н. Л. Поняття і правова природа заборони зловживання правом: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 / ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК». Київ, 2021. 247 с. С. 4. 3. Korzan K. Nadużycie prawa jako środek obrony i źródło kreowania akcji zaczepnych. *Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne*. 2001. No. 34. S. 97–108. S. 100. 4. Kodeks cywilny: Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. URL: <https://sip.lex.pl/akty-prawne/dzu-dziennik-ustaw/kodeks-cywilny-16785996> 5. Klich G. Nadużywanie praw podmiotowych na gruncie prawa zamówień publicznych. *Acta Universitatis Wratislaviensis. Prawo*. 2022. No. 411. S. 921–932. S. 825. 6. Генюк М. Поняття «зловживання правом» у юридичній доктрині. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 5. С. 187–191. С. 190. 7. Андрушко О. Зловживання правом в кримінальному судочинстві як підстава юридичної відповідальності. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*. 2017. Вип. 1. URL: <https://law.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2018/08/%D0%9B%D1%96%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%B0%D1%82%D1%83%D1%80%D0%B0-4.pdf> 8. Ганьба О. Зловживання правом: аналіз наукових поглядів та авторське трактування окремих проблем. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2016. № 1/2. С. 95–99. 9. Бакаєв Д. С. Зловживання правом як форма реалізації розсуду в праві. *Публічне право*. 2013. № 2. С. 295–300. 10. Cora Ł. Gradacja nadużycia prawa w procesie karnym (zarys teoretyczny). *Studia Prawnicze*. 2019. No. 1 (217). S. 113–138. S. 119–120. 11. Резнікова В. В. Зловживання правом: поняття та ознаки. *Університетські наукові записки*. 2013. № 1 (45). С. 23–35. С. 33, 34. 12. Свириденко Г. В. Правомірна поведінка: теоретико-прикладні засади: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Київ, 2017. 215 с. С. 51, 52. 13. Іванов В. П. Еволюція інституту зловживання правом. *Альманах права*. Трансформація законодавства України в сучасних умовах. Випуск 14. Київ: Інститут держави і права імені В. М. Корецького НАН України, 2023. С. 453–457.

References

1. Byers M. Abuse of Rights: an Old Principle, a New Age. *McGill Law Journal*. 2002. Vol. 47. No. 2. pp. 389–431. 2. Buromenska N. L. The concept and legal nature of the principle of prohibition of abuse of rights: dis. ... PhD in law: 12.00.01 / KROC University of Economics and Law. Kyiv, 2021. 247 p. P. 4 [ukr.]. 3. Korzan K. Abuse of law as a means of defense and a source of creating offensive actions. *Silesian Historical and Theological Studies*. 2001. Vol. 34. pp. 97–108. P. 100 [pol.]. 4. Civil Code: Act of 23 April 1964. URL: <https://sip.lex.pl/akty-prawne/dzu-dziennik-ustaw/kodeks-cywilny-16785996> [pol.]. 5. Klich G. Abuse of subjective rights under public procurement law. *Acta Universitatis Wratislaviensis. Law*. 2022. No. 411. pp. 921–932. P. 825 [pol.]. 6. Henyuk M. The concept of «law abuse» in legal doctrine. *Entrepreneurship, economy and law*. 2020. Vol. 5. pp. 187–191. P. 190 [ukr.]. 7. Andrushko O. Abuse of right in a criminal trial as founding of legal responsibility. *Bulletin of the National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine*. 2017. Vol. 1. URL: <https://law.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2018/08/%D0%9B%D1%96%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%B0%D1%82%D1%83%D1%80%D0%B0-4.pdf> [ukr.]. 8. Hanba O. Abuse of law: analysis of scientific views and the author's interpretation of certain problems. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2016. No. 1/2. pp. 95–99 [ukr.]. 9. Bakaev D. Abuse of right as legal discretion realization form. *Public Law*. 2013. Vol. 2. pp. 295–300 [ukr.]. 10. Cora L. The Abuse of Law in Criminal Proceedings (A Theoretical Outline). *Law studies*. 2019. No. 1 (217). ss. 113–138. S. 119–120 [pol.]. 11. Rieznikova V. V. Abuse of Law: Notion and Characteristics. *University scientific records*. 2013. No 1 (45). pp. 23–35. P. 33, 34 [ukr.]. 12. Svyrydenko G.V. Legitimate behavior: theoretical and applied principles: dis. ... PhD in law: 12.00.01. Kyiv, 2017. 215 p. P. 51, 52 [ukr.]. 13. Ivanov V. P. Evolution of the institute of abuse of right. *Almanac of Law. Transformation of Ukrainian legislation in modern conditions*. Volume 14 (2023), 453–457 p. [ukr.].

Ivanov Vadym. To the definitions of the concept of abuse of rights

The study's relevance is related to the controversial scientific positions regarding the interpretation of the essence of the concept of «abuse of rights» and the lack of an exhaustive classification of its features.

The article identifies the main essential features of the legal nature of the concept of «abuse of rights», among which are, in particular: social harm (violation of socially significant interests as a result of subjective rights) and unlawfulness of behaviour (definition of this phenomenon as a separate type (form) of offences), balancing on the edge of lawfulness and unlawfulness (or a sign of boundary legal behaviour, i.e. behaviour which has boundary characteristics, since it is formed in the plane of unlawful behaviour and lawful behaviour).

The article examines the problem of abuse of rights which arises while exercising subjective rights by one party to relations and may cause harm to other parties. The author examines various aspects of this phenomenon, in the context of civil, commercial, and criminal law. The scientists argue that abuse of rights consists in the purposeful activity of subjects which contradicts the interests of third parties and social principles but does not always violate the rules of law. The author proposes conceptual approaches to the definition of this phenomenon, in the context of social harm and unlawful behaviour. The author discusses the possibility of transferring the abuse of rights to the category of an offence and points out the need for further research to

analyse the subjective side of abuse of rights from the standpoint of the theory of state and law.

The author's approach to the interpretation of this phenomenon is developed, which considers the focus on the provisions of most of the above features. It is determined that it is difficult to support the scientists' position regarding the probability of transitory transition of the legal category of abuse of rights to the category of an offence without identifying the violation of the relevant legal provisions.

Key words: abuse of rights, social harmfulness, illegality, borderline legal behavior; transitive behavior; legal norms.

DOI: 10.33663/0869-2491-2024-35-831-838

УДК 343.211

Я. О. ГОЛУБ,
аспірантка Інституту держави і права
імені В. М. Корецького НАН України*
ORCID: 0009-0005-6606-2479

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПРИНЦИПІВ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ

У статті здійснено дослідження теоретичних підходів до розуміння принципів права у кримінально-правовій науці. Констатовано пріоритетність природно-правового розуміння сутності принципів права. У вітчизняній юридичній науці не створено єдиної цілісної доктрини принципів права, яка б лягла в основу розробки галузевих принципів. Однією з головних властивостей принципів права є їх розуміння як духу права. В ієрархії принципів сучасного кримінального права України на вершині має бути справедливість.

Ключові слова: принципи права, кримінальне право, теоретичні засади, правові принципи, галузеві принципи, справедливість, система принципів, природне право, позитивне право, ієрархія, неправовий закон, кримінальна відповідальність.

Golub Yana. Theoretical basis of the principles criminal law of Ukraine

The article researches theoretical approaches to understanding the principles of law in criminal law science. The priority of the natural law understanding of the essence of the principles of law has been established. A single coherent doctrine of the principles of law has not been created, which would form the basis of the development of branch principles. One of the main properties of the principles of law is their understanding as the spirit of law. In the hierarchy of principles of modern criminal law of Ukraine, justice should be at the top.

Key words: principles of law, criminal law, theoretical foundations, legal principles, branch principles, justice, system of principles, natural law, positive law, hierarchy, non-legal law, criminal responsibility.

Вступ. У зв'язку із російською агресією проти України пріоритетним напрямом вітчизняної кримінально-правової науки сьогодні є дослідження проблем протидії воєнним і міжнародним злочинам. Водночас не втрачає своєї актуальності перегляд усталеного розуміння принципів кримінально-правового регулювання. Проблема принципів права актуальна для представників усіх без винятку галузевих наук – як кримінального права, так і цивільного, трудового, сімейного, земельного, природоресурсного, міжнарод-

* Golub Yana, Postgraduate Student of Koretsky Institute of State and Law of the NAS of Ukraine